

R a s p r a v e

NEREGULARNE BRAČNE SITUACIJE I VALORIZACIJA SAVJESTI U SVJETLU APOSTOLSKE POBUDNICE AMORIS LAETITIA

Martina s. Ana Begić – Lucija Boljat

Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
ana.begic@gmail.com
lucebabic1@gmail.com

UDK: 27-555:347.627.2
316.363:316.364
27-46:173.1

<https://doi.org/10.34075/cs.58.3.1>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 4/2023.

Sažetak

Rezultati dviju održanih biskupskih sinoda o obitelji iz 2014. i 2015. su proglašenje reforme kanonskog postupka za proglašenje ništavosti ženidbe i posinodalna apostolska pobudnica Amoris laetitia. Posinodalnom apostolskom pobudnicom nije došlo do promjene u moralnoj teologiji ili nauku o nerazrješivosti ženidbe već je naglasak na promjeni pastoralne djelatnosti Crkve. Sagledavanje konkretne osobe u njezinim životnim okolnostima, danas često u tzv. neregularnim bračnim situacijama, zahtijeva pastoralno razlučivanje te papa Franjo upozorava da se ne smiju izjednačavati sve situacije u kojima se može naći pojedini vjernik. U prvom dijelu rada interpretira se stoga važnost i značenje posinodalne apostolske pobudnice s obzirom na valorizaciju osobne savjesti i njezin odnos prema zakonu. Temeljna načela posinodalne apostolske pobudnice su prihvaćanje, praćenje, razlučivanje i uključivanje te u svjetlu tih načela potrebno je iznaći rješenja za pojedine situacije. Među prvima su argentinski biskupi pastoralne regije Buenos Airesa uputili svećenicima dokument koji sadrži deset temeljnih kriterija o mogućnosti pojedinačnog, kao izuzetak, dopuštanja rastavljenima i ponovno civilno vjenčanim primađe sakramenata pomirenja i euharistije i to samo u slučajevima kada su ispunjeni određeni uvjeti. Međutim, osim o osobnom i pasto-

ralnom razlučivanju može se kao mogućnost promišljati i o sudskom razlučivanju, koje se odvija u postupku proglašenja ništavosti ženidbe, o čemu je riječ u drugom dijelu rada. Pristup crkvenom sudu otvoren je svim osobama bez obzira na to jesu li već u novom građanskom braku ili nisu, a uvjereni su ili dvoje da je njihova kanonsko sklopljena ženidba bila nevaljano sklopljena. Reformom kanonskog postupka naglasak je stavljen na pastoralno djelovanje crkvenih sudova, na predprocesnu ili pastoralnu istragu te novo vrednovanje dokaza.

Ključne riječi: *papa Franjo, Amoris laetitia, neregularne bračne situacije, savjest, moralni sud, kanonski sud, postupak proglašenja ništavosti ženidbe.*

UVODNE MISLI

Od enciklike *Humanae vitae*¹ pape Pavla VI. (1968.) mogli bismo reći da ni jedan crkveni dokument nije podignuo toliko prašine unutar Crkve, ali i izvan nje, kao što je to posinodalna apostolska pobudnica pape Franje *Amoris laetitia – Radost ljubavi*² (2016.). Razlog ovakvim reakcijama nalazi se u činjenici da oba navedena dokumenta duboko zadiru u savjest pojedinca, a objektivnim promatranjem moguće je donijeti različite stavove i zaključke. Na tome tragu, odmah po objavi posinodalne apostolske pobudnice *Amoris laetitia*, mogle su se u medijima pronaći kritike na izneseni nauk pape Franje, kao i različite reakcije biskupa i teologa, jer ova apostolska pobudnica uistinu predstavlja velik izazov, kako pastoralnim djelatnicima, tako i cijeloj Crkvi.

U hermeneutici razumijevanja i iščitavanja posinodalne apostolske pobudnice *Amoris laetitia* možemo reći da papa Franjo ide korak naprijed od dosadašnjih tumačenja te nas potiče da slobodno produbljujemo doktrinarna, moralna i pravno-pastoralna pitanja. Pri tome naglašava kako nije potrebno sva ta pitanja rješavati intervencijama učiteljstva, ne niječući da je Crkvi potrebno jedinstvo učenja i prakse, ali da to ne isključuje različite načine tumačenja nekih vidova učenja ili posljedica koje iz toga proizlaze.³ Tako su

¹ Usp. Pavao VI., *Humanae vitae – Ljudski život. Enciklika o ispravnoj regulaciji poroda*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 18), Zagreb, ²1997.

² Usp. Papa Franjo, *Amoris laetitia – Radost ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i dakonima, posvećenim osobama, kršćanskim supružima i svim vjernicima laicima o ljubavi u obitelji*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 171), Zagreb, 2016. (dalje: AL).

³ Usp. AL, br. 3. Vidi također: Hrvoje Vargić, *Amoris laetitia: vjernost ili lom? Od Wójtyły do pape Franje*, Salesiana, Zagreb, 2019., 118-119.

se javile različite polemike oko apostolske pobudnice, jer mnogima je to zvučalo kontradiktorno nauku Crkve.⁴ U središte su se stavila promišljanja dviju biskupskih sinoda o obitelji iz 2014. i 2015. godine, osobito ona koja se odnose na pastoral rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih katolika. Naime, ovo pitanje zadire u dva važna načela crkvenog nauka, a to su nerazrješivost ženidbe i uloga savjesti u moralnoj odluci.⁵

Kako bi se izbjegla moguća nerazumijevanja, posinodalnu apostolsku pobudnicu *Amoris laetitia* nužno je iščitavati i razumijevati u cijelosti, a ne samo u izdvojenosti pojedinog poglavlja. Vrijedno je stoga naglasiti da za neke spornom VIII. poglavlju posinodalne apostolske pobudnice *Amoris laetitia*, naslovljenom „Pratiti, razlučivati i integrirati slabosti”, prethodi govor o odgovornom roditeljstvu koji se često zanemaruje, a itekako pojedince poziva na valorizaciju i preispitivanje savjesti. Kada bi se uzelo u obzir sve što prethodi osmom poglavlju, kao i ona poglavlja nakon njega, zasigurno bi sama posinodalna apostolska pobudnica *Amoris laetitia* dobila na drugačijem značenju i važnosti, a istodobno bi se lakše moglo razumjeti ono što nam se čini polemičnim i neshvatljivim. U tom smislu, pitanje normativnosti individualne savjesti u moralnom sudu te pastoralno djelovanje crkvenih sudova koji se susreću s vjernicima u tzv. neregularnim bračnim situacijama bit će okosnica ovoga rada.

⁴ Ovdje možemo spomenuti da su papi Franji i kardinalu Gerhardu Mülleru pismo uputila četvorica kardinala: Carlo Caffarra, nadbiskup emeritus Bologne, Raymond Burke, patron Suverenog malteškog reda, Walter Brandmüller, predsjednik emeritus Papinskog vijeća za povijesne znanosti, i Joachim Meisner, nadbiskup emeritus Kölna, u kojem su izrazili svoja *dubia* (sumnje) u svezi s nekim nejasnoćama povezanim s doktrinom i praksom Crkve. Na pismo ih je ponukala određena nejasnoća oko pet brojeva pobudnice (AL, br. 300-305). U središte svojih sumnji stavili su različita tumačenja vezana uz pripuštanje pričesti rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih, ali i različit pristup kršćanskom moralnom životu. Prema njima, nije moguće stvarati iznimke od apsolutnih moralnih normi koje zabranjuju unutarne nečasne čine po snazi njihova objekta, budući da savjest nema moć stvarati istinu, nego je samo otkriva ili prepoznaje. Možemo samo reći da oni u središte stavljaju samo objektivnu stranu moralne stvarnosti, dok papa Franjo u središte stavlja osobu, budući da ona stoji u temelju čina kao subjekt. Usp. Hrvoje Vargić, *Amoris laetitia: vjernost ili lom?*, 179-197.

⁵ Usp. Julius Okojie, *The normativity of conscience in light of the debate on communion for divorced and civilly remarried Catholics*, 1-11, u: https://www.academia.edu/29271229/The_normativity_of_conscience_in_light_of_the_debate_on_communion_for_divorced_and_civilly_remarried_Catholics (pristupljeno: 17. rujna 2022.).

1. RAZLUČIVANJE MORALNE SAVJESTI U PASTORALNOJ PERSPEKTIVI

Da bismo razumjeli papu Franju, trebamo shvatiti da on uvijek polazi od pastoralne perspektive. To ne znači da on time dovodi u pitanje doktrinarni nauk Crkve, već ga samo želi približiti situaciji osobe. Posinodalnu apostolsku pobudnicu *Amoris laetitia* potrebno je stoga iščitavati u kontekstu načela koje je papa Franjo već iznio u enciklici *Evangelii gaudium*⁶ i potom u apostolskoj pobudnici *Gaudete et exsultate*⁷. Riječ je o sljedećim načelima: (a) jedinstvo prevladava nad konfliktom; (b) stvarnost je važnija od ideje; (c) cjelina nadilazi dio. Prema prvome načelu konflikt se ne smije ignorirati ili skrivati, već se mora prihvatiti. U suprotnome, dolazi se do situacije da neki jednostavno gledaju na konflikt i idu dalje kao da se nije ništa dogodilo, dok se drugi pak upuštaju u konflikt na takav način da ostaju njegovi zatočenici, gube tlo pod nogama, na institucije projiciraju vlastita nesnalaženja i nezadovoljstva, i tako jedinstvo postaje nemoguće. Najpravičniji način pristupa konfliktu jest suočiti se s njime, riješiti ga i pretvoriti u kariku lanca novog procesa, a to mogu postići samo one plemenite osobe koje imaju hrabrost nadići površnost konflikta.⁸

Između ideje i stvarnosti jednako postoji napetost, jer stvarnost jednostavno jest dok se ideja razrađuje, stoga između njih treba uspostaviti stalan dijalog, a da pri tome ideja ne izgubi doticaj sa stvarnošću. Kako bismo postigli načelo da je stvarnost važnija od ideje, trebamo izbjegavati razne oblike prikrivanja stvarnosti; andeoske oblike purizma, diktaturu relativizma, praznu retoriku, ciljeve koji su više idejni no stvarni, etičke sustave lišene dobrote i intelektualne rasprave lišene mudrosti.⁹ U konačnici treće načelo nas poučava da je potrebno posvetiti pozornost globalnoj dimenziji kako bi se izbjeglo svakodnevnoj uskogrudnosti, s time da ne smijemo pri tome izgubiti ono što je lokalno, jer nam to pomaže stajati čvrsto na zemlji. Potrebno je širiti vidike i vidjeti neko veće dobro

⁶ Usp. Papa Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 163), Zagreb, 2013. (dalje: EG).

⁷ Usp. Papa Franjo, *Gaudete et exsultate - Radujte se i kličite. Apostolska pobudnica o pozivu na svetost u suvremenom svijetu*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 179), Zagreb, 2018. (dalje: GE).

⁸ Usp. EG, br. 226-228.

⁹ Usp. EG, br. 231.

koje će donijeti blagodat svima. Evanđelje posjeduje bitno načelo cjelokupnosti i radosna vijest neće uminuti dok se ne navijesti svima, jer cjelina nadilazi dio.¹⁰

U svjetlu ovih načela uskogrudno bi bilo samo promatrati odgo-varaju li postupci osobe općem zakonu ili propisu ili mu ne odgo-varaju, jer to nije jamstvo za potpunu vjernost Bogu u konkretnom ljudskom životu. S druge pak strane, istina je da opći propisi predstavljaju dobro koje se ne smije zanemarivati ili olako odbacivati, ali u svojoj formulaciji oni ne mogu obuhvatiti apsolutno sve pojedine situacije.¹¹ To ne znači da papa Franjo u pitanje dovodi objektivni moralni red. On uvijek ostaje ideal prema kojem treba težiti, ali u pojedinim situacijama, prema papi Franji, dovoljno je ostvariti najveće moguće dobro o čemu, u duhu dara razlučivanja, prosuđuje osobna moralna savjest. Ono nije savršeno ni idealno, ali je dobro za te supružnike u danom trenutku te, zbog toga, papa Franja ostavlja mogućnost da se takvim osobama omogući sudjelovanje u životu župne zajednice, koje može doći do izražaja u različitim crkvenim službama. Papa ipak upozorava da pri tome treba izbjegavati povod sablazni, ali i da se prevladaju određeni oblici isključenja koji su trenutno na snazi u liturgijskom, pastoralnom, obrazovnom i institucionalnom okviru.¹² U tom je smislu najviše polemike unutar osmog poglavlja izazvala *bilješka 351* u broju 305, u kojoj papa Franjo otvara mogućnost primanja sakramenata euharistije i pomirenja rastavljenima i ponovno civilno vjenčanima, dajući prednost savjesti i pastoralu milosrđa, jer ispovjedaonica ne smije postati „soba za mučenje, već mjesto susreta s Gospodinovim milosrđem“¹³.

Istodobno, to je ponovno otvorilo pitanje o dostojanstvu i normativnosti moralne savjesti u odnosu na objektivni moralni red. Naime, kako ističe papa Franjo, razlučivanjem se može ustanoviti da u određenoj, objektivno grešnoj situaciji možda nema subjektivne ozbiljne krivnje.¹⁴ Ne umanjujući vrijednost evanđeoskog ideala, potrebno je s ljubavlju i strpljivošću pratiti moguće etape rasta osobe u njezinom postupnom razvoju. Ne smijemo biti kontrolori milosti, nego oni koji će omogućiti da svi mogu ostvariti potrebu „da ih

¹⁰ Usp. EG, br. 234-237.

¹¹ Usp. AL, br. 304.

¹² Usp. AL, br. 299.

¹³ EG, br. 44. Usp. Josip Grbac, Milosrđe i istina u odnosu na rastavljene i ponovno vjenčane u pobudnici pape Franje *Amoris laetitia*, *Riječki teološki časopis*, 25 (2017.) 1, 6-7; Giulio Meattini, *Amoris laetitia? I sacramenti ridotti a morale*, La Fontana di Siloe, Torino, 2018., 33-59.

¹⁴ Usp. AL, br. 300.

dotakne utjeha i poticaj spasenjske ljubavi Boga koji na tajanstven način djeluje u svakoj osobi, bez obzira na njezine mane i njezine padove”¹⁵.

1.1. Dostojanstvo i normativnost moralne savjesti

Promišljanja o dostojanstvu i normativnosti moralne savjesti nije nešto novo u moralnoj teologiji. Oduvijek teolozi raspravljaju o njezinoj normativnosti i odnosu savjesti pojedinca prema objektivnom moralnom redu.¹⁶ Međutim, ovo je pitanje na osobit način stavljeno u središte teološko-moralnog promišljanja nakon objavljivanja enciklike *Humanae vitae* Pavla VI. o ispravnoj regulaciji poroda, jer se postavilo pitanje njezine normativnosti u situacijama kada supružnici nisu u mogućnosti u cijelosti slijediti nauk Crkve zbog objektivnih okolnosti.¹⁷ Slična pitanja otvorila je i polemika oko VIII. poglavlja *Amoris laetitia* o pitanju rastavljenih i civilno ponovno vjenčanih te o neregularnim bračnim situacijama, jer nas također usmjeravaju na preispitivanje normativnosti osobne savjesti.¹⁸

Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*,¹⁹ udaljavajući se od poimanja savjesti kao pukog silogističkog suda razuma ili intelektualističkog poimanja savjesti te u svjetlu biblijske antropologije, naglašavajući osobnu (personalističku) i dijalošku (relacijsku) dimenziju savjesti,²⁰ ističe da je ona „najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, u kojem je on sam s Bogom, čiji mu glas odjekuje u nutрини”²¹. U savjesti se događa dijalog između Boga

¹⁵ EG, br. 44.

¹⁶ O razlikovanju psihološke savjesti od moralne kao osobnog suda i normativnosti osobne savjesti više vidi: William E. May, *An Introduction to Moral Theology*, Our Sunday Visitor, Huntington, 1991., 30-39.

¹⁷ Usp. Papinsko vijeće za obitelj, *Priručnik za ispovjednike o nekim pitanjima bračnog ćudoreda*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.; Francuski biskupi, *Uputa o enciklici Humanae vitae*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 27), Zagreb, 1970.; Marijan Valković, *Humanae vitae* u povijesnoj i ekleziološkoj perspektivi, Razni autori, *Mi, Crkva i drugo. Sabrani radovi »Bogoslovske tribine« 1966. - 1971.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1971., 239-262.

¹⁸ Usp. AL, br. 291.-312. Vidi također: Julius Okojie, *The Normativity of Conscience in Light of the Debate on Communion for Divorced and Civilly Remarried Catholics*, 2-3.

¹⁹ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Gaudium et spes*. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. XII. 1965.), *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 72008. (dalje: GS).

²⁰ Usp. Ivan Fuček, Savjest u nauci Drugog vatikanskog sabora, *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.) 2-3, 201-211.

²¹ GS, br. 16.

koji *poziva* čovjeka na svetost i čovjeka koji *odgovara* na Božji poziv u konkretnosti svoje životne situacije. U tom dijalogu otkriva se dostojanstvo savjesti, ali ponekad i uznemirujući razgovor, ovisno o (ne)skladu između istine i slobode. Savjest je sudac i svjedok i, na određeni način, princip odgovornosti našeg djelovanja, jer „u dubini savjesti čovjek otkriva zakon koji on sam sebi ne daje, ali kojemu se mora pokoravati. Taj glas, što ga uvijek poziva da ljubi i čini dobro, a izbjegava zlo, kad zatreba, jasno odzvanja u intimnosti našega srca: čini ovo, a izbjegavaj ono”²². Čovjek ne smije djelovati protivno uvjerenju vlastite savjesti, pa čak i kada je nesavladivo pogrešna.

Dostojanstvo čovjeka, naime, zahtijeva „da radi po svjesnom i slobodnom izboru, to jest potaknut i vođen osobnim uvjerenjem, a ne po unutaršnjem slijepom nagonu ili po čisto vanjskom pritisku”²³. Čovjek stoga s pravom cijeni svoju slobodu i strastveno je traži. Sloboda je dar Božji čovjeku te ona „ne samo da omogućuje prikladnu promjenu stanja stvari koje je izvan njega, nego određuje rast njegova ‘biti osoba’ preko izbora koji su u skladu s istinskim dobrom: na taj način, čovjek sam sebe stvara, *otac* je vlastita bića, gradi društveni poredak”.²⁴ Drugim riječima, moralni čini ne proizvode samo promjenu stanja čovjeku izvanjskih stvari, nego, utoliko što su hotimični izbori, označuju moralnu kakvoću same osobe koja ih izvršava, odnosno, „određuju njezinu *duboku duhovnu fizionomiju*”²⁵. Savjest je mjesto gdje čovjek pronalazi istinu o svome biću i odlučuje živjeti vlastitu slobodu prema spoznatoj istini, a istodono se ostvaruje i kao osoba.

To na osobit način vrijedi kada je riječ o bračnom ćudoređu i odgovornom roditeljstvu. Drugi vatikanski sabor ističe da u dužnosti prenošenja i odgajanja ljudskog života, „što valja smatrati njihovim osebujnim poslanjem, supruzi znaju da su suradnici ljubavi Boga Stvoritelja i takoreći njezini tumači”²⁶. Savjest supruge stoga ima zadaću prosudbe, jer su pozvani sporazumno i zajedničkim naporom oblikovati ispravan sud tako što će „paziti i na svoje vlastito dobro i na dobro već rođene djece ili djece koju u budućnosti predviđaju i tako što će rasuđivati materijalne i duhovne

²² GS, br. 16.

²³ Papinsko vijeće *Iustitia et pax, Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., br. 135.

²⁴ Papinsko vijeće *Iustitia et pax, Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 135.

²⁵ Ivan Pavao II., *Veritatis splendor - Sjaj istine*. Enciklika o nekim temeljnim pitanjima moralnog naučavanja Crkve, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 107), Zagreb, 1998., br. 71 (dalje: VS).

²⁶ GS, br. 50.

prilike vremena životnog staleža, i na kraju, uzimat će u obzir dobro obiteljske zajednice, vremenitoga društva i same Crkve²⁷. Taj sud u savjesti moraju donijeti sami ženidbeni supružnici pred Bogom, ali u svom postupanju ne smiju postupati proizvoljno „nego se uvijek trebaju ravnati po savjesti, koju im valja suobličiti božanskom zakonu, u poslušnosti prema crkvenom učiteljstvu, koje ga pravovaljano tumači u svjetlu Evandjelja“²⁸.

1.2. Savjest u pobudnici *Amoris laetitia*

Važno je istaknuti da je papa Franjo više puta naglasio da od posinodalne apostolske pobudnice *Amoris laetitia* ne treba očekivati novu opću normu koja bi bila primjenjiva na sve slučajeve, „Crkva nije carinarnica, ona je očevo dom, gdje ima mjesta za svakoga s njegovim tegobnim životom“²⁹. Biskupi i svećenici pozvani su slijediti „opće norme“ prema kojima je ženidba nerazrješiva i razvod najčešće loš ishod, iako je ponekad rastava neizbježna čak moralno nužna, kada je potrebno slabijeg bračnog partnera ili malu djecu sačuvati od težih rana.³⁰ Opće norme Učiteljstva Crkve ostaju nepromjenjive i nalaze se prije svega u pobudnicama *Familiaris consortio*³¹ i *Sacramentum caritatis*³² i one ostaju polazne točke za svako pojedinačno razlučivanje. Prema tim dokumentima uvijek je mjerodavno objektivno stanje stvari, objektivna istina, a ona glasi da se osobe koje su rastavljene i ponovno civilno vjenčane nalaze u objektivno grešnom stanju te da okolnosti ili prosudba savjesti ne mogu nadjačati objektivno stanje grešnosti. Drugim riječima, „iako netko može biti nevin u odnosu na počinjeno djelo, ali nastavlja živjeti u suprotnosti s temeljnim načelima Božanskog zakona, takvomu Crkva mora pripriječiti pristup sakramentima“³³.

²⁷ GS, br. 50.

²⁸ GS, br. 50.

²⁹ AL, br. 310.

³⁰ AL, br. 241.

³¹ Usp. Ivan Pavao II., *Familiaris consortio - Obiteljska zajednica. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 64), Zagreb, 1981., br. 84 (dalje: FC).

³² Usp. Benedikt XVI., *Sacramentum caritatis - Sakrament ljubavi. Postsinodalna apostolska pobudnica o euharistiji, izvoru i vrhuncu života i poslanju Crkve, upućena biskupima, kleru i osobama posvećenog života i vjernicima laicima*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 146), Zagreb, 2008., br. 29 (dalje: SC).

³³ Josip Grbac, Milosrđe i istina u odnosu na rastavljene i ponovno vjenčane u pobudnici pape Franje *Amoris laetitia*, 6.

Papa Franjo, međutim, dosljedno klasičnom moralnom nauku, ustvrdio je da postoje slučajevi kada okolnosti ublažavaju osobnu moralnu odgovornost. „Zato, *negativan sud o objektivnoj situaciji ne uključuje sud o ubrojivosti ili krivnji dotične osobe*”³⁴. Papa Franjo stoga „striktno razlikuje ono što je objektivno loše od onoga što je netko loše učinio, ali zbog okolnosti možda nije u potpunosti kriv. Glavno pitanje svih pitanja jest: može li se tako razmišljati i kada se radi o načelima naravnog i božanskog zakona?”³⁵. Papa Franjo ne ulazi izričito u to pitanje, već samo želi naglasiti veliku ulogu osobne savjesti u prosudbi je li određeno ponašanje u suprotnosti s evanđeoskom istinom, ali i u prosudbi je li neko ponašanje trenutno najvelikodušniji odgovor koji netko može dati i „uvidjeti s određenom moralnom sigurnosti da je upravo to ono što sam Bog traži usred konkretne složenosti nečijih ograničenosti, premda to još nije potpuno opredmećen ideal”³⁶.

Važno je naglasiti da se ovdje radi o različitim razinama. S jedne strane nužno je očuvati nauku o nerazrješivosti ženidbe i objektivno stanje grijeha osoba koje su ponovno civilno vjenčane te stoga i zapriječenost primanja sakramenata, a, s druge, Božje milosrđe. Papa Franjo samo naglašava da se kada je riječ o onima koji imaju teškoće u življenju Božjeg zakona u potpunosti, mora jasno čuti poziv da slijede *via caritatis*.³⁷ Crkva, naime, „posjeduje solidno razmišljanje u vezi s ublažavajućim uvjetima i okolnostima. Stoga se ne može jednostavno reći da svi oni koji se nalaze u nekoj od tzv. neredovitih situacija žive u smrtnom grijehu, lišeni posvetne milosti. Ovdje se krije nešto više od pukog nepoznavanja propisa. Pojedinaac može dobro poznavati propis, ali ima velike teškoće u razumijevanju vrednota sadržanih u čudorednom propisu³⁸ ili se može nalaziti u konkretnim prilikama koje mu dopuštaju djelovati drukčije i donositi druge odluke, a da ne učini novi grijeh”³⁹. Moralna teologija oduvijek uči da pojedini čimbenici mogu ograničiti nečiju sposobnost odlučivanja.⁴⁰ *Katekizam Katoličke Crkve* govoreći o okolnostima koje umanjuju i svode na minimum moralnu krivnju

³⁴ AL, br. 302.

³⁵ Josip Grbac, Milosrđe i istina u odnosu na rastavljene i ponovno vjenčane u pobudnici pape Franje *Amoris laetitia*, 6.

³⁶ AL, br. 303.

³⁷ AL, br. 306.

³⁸ Usp. FC, br. 74.

³⁹ AL, br. 301.

⁴⁰ Usp. *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 1735 (dalje: KKC).

izričito spominje čuvstvenu nezrelost, snagu stečenih navika, stanje tjeskobe ili drugih psihičkih ili društvenih faktora.⁴¹

Na tom tragu ni naravni moralni zakon, u svjetlu tumačenja sv. Tome,⁴² ne može se predstaviti „kao već uspostavljen skup pravila koja se *a priori* nameću moralnom subjektu; naprotiv, to

⁴¹ Usp. KKC, br. 2352.

⁴² Prema sv. Tomi, naravni zakon je participacija vječnog Božjeg zakona u razumskoj naravi i upravo po njemu racionalno stvorenje svjesno i slobodno ulazi u plan providnosti. Drugim riječima, upravo to udioništvo razumskog stvorenja u vječnom zakonu zove se naravni zakon te on „nije ništa drugo nego utisak (*impressio*) Božjeg svjetla u nama. Iz toga je vidljivo da naravni zakon nije ništa drugo nego udioništvo vječnoga zakona u razumskom stvorenju”. Toma Akvinski, *Summa theologiae*, I-II, 91.2. Navedeno prema: Toma Akvinski, *Izabrano djelo*, Izabrao i preveo Tomo Vereš, Globus, Zagreb, 2005., 471. „Kao i svako stvorenje, ljudsku osobu određuje (definira) niz dinamikama i svrha (finalnosti), koje prethode slobodnim izborima volje. Ali, za razliku od bića koja nisu obdarena razumom, ljudska osoba je sposobna spoznati i interiorizirati spomenute svrhe, tj. u funkciji istih svrha vrednovati ono što je za ljudsku osobu dobro ili zlo. Na taj način ona priznaje vječni zakon, tj. Božji plan o stvorenju i participira na Božjoj providnosti na osobito uzvišen način tako što upravlja samoga sebe i druge”. Commissione teologica internazionale, *Alla cerca di un'etica universale: nuovo sguardo sulla legge naturale* (2009.), br. 42, dostupno na: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20090520_legge-naturale_it.html (pristupljeno: 25. rujna 2022.). Stoga, prema sv. Tomi, „nije riječ o sveukupnosti moralnih normi kao cjelini koja bi bila zatvorena i kompletirana, nego o izvoru trajnoga nadahnuća, koje je prisutno i djelatno u različitim etapama ekonomije spasenja”. Commissione teologica internazionale, *Alla cerca di un'etica universale: nuovo sguardo sulla legge naturale* (2009.), br. 27. Radi se o spontanjoj i naravnoj težnji ljudske osobe prema dobru, tj. prema onom što je potpunije ostvaruje. Dokument Međunarodne teološke komisije stoga ističe da ljudska osoba, opažajući da su dobra prema kojima po svojoj naravi teži nužna za njeno moralno ostvarivanje, samoj sebi, i to u obliku zapovijedi, formulira moralnu obvezu da ista dobra ostvari u vlastitom životu. Na taj način samoj sebi formulira određen broj veoma općenitih pravila, koja (zapravo) dijeli sa svim ljudskim bićima i koja tvore (konstituiraju) sadržaj onog zakona koji se zove naravni zakon”. Commissione teologica internazionale, *Alla cerca di un'etica universale: nuovo sguardo sulla legge naturale* (2009.), br. 45. »Na naravni zakon spadaju ponajprije, kao što je već rečeno (čl. 4. i 5.), neke najopćenitije zapovijedi koje su svima poznate, zatim neke drugotne i pretežno pojedinačne zapovijedi koje su kao zaključci bliski načelima. Što se, dakle, tiče općih načela, naravni zakon se nikako ne može izbrisati iz srdaca ljudi u svojoj općenitosti. Ali briše se u nekom pojedinačnom djelu, ukoliko naime razum, kako je prije rečeno (77,2), biva spriječen požudom ili nekim drugim čuvstvom da primijeni opće načelo na pojedinačno djelo. Što se pak tiče drugotnih zapovijedi, naravni zakon se može izbrisati iz srdaca ljudi, ili zbog pogrešnih uvjerenja, kao što se i u teorijskim znanostima počinjaju zablude u vezi s nužnim zaključcima, ili također zbog loših običaja i pokvarenih navika. Tako, na primjer, neki nisu smatrali grijehom razbojništvo, ili poroke protiv naravi, kako i Apostol kaže u Poslanici Rimljanima 1 (24 i sl.).« Usp. Toma Akvinski, *Summa theologiae* I-II, 94,6. Navedeno prema: Toma Akvinski, *Izabrano djelo*, 496.

je izvor objektivnog nadahnuća za njegov, izrazito osobni, proces donošenja odluka⁴³ *te papa Franjo* ističe da je moguće, zbog uvjetovanosti i olakotnih čimbenika, da u „objektivnoj situaciji grijeha – u kojoj ne postoji uopće ili dijelom subjektivna krivnja – osoba može živjeti u Božjoj milosti, može voljeti, a također može rasti u životu milosti i ljubavi, primajući u tu svrhu pomoć Crkve“⁴⁴, što u *određenim slučajevima može uključivati i pomoć sakramenata*.⁴⁵ Drugim riječima, kako smo već naglasili, objektivna grešnost neke situacije ne mora nužno uključivati i subjektivnu grešnost pojedinca. Savjest je, prema papi Franji, „sposobna nekome reći kako u pojedinim situacijama on može na jedan specifičan, izniman i samo njemu poznat način, s moralnom sigurnošću, vršiti volju Božju i tako što će sada učiniti ono što mu je moguće i uvjeren je da time svoj odnos s Bogom čini plodonosnim“⁴⁶. Takva osoba je uvjeren da upravo to Bog sada od nje traži, jer ona više od toga i ne može. Papa Franjo stoga ističe da i crkveni zakon može predvidjeti iznimke u duhu temeljnog kanonskog načela *salus animarum* te kako i tradicionalni moralni nauk uvažava okolnosti koje ublažuju moralnu odgovornost. „Dok se pastoralno razlučivanje, s jedne strane, skrbi o ispravno izgrađenoj savjesti osoba, s druge strane, također vodi računa o tim okolnostima. Ni posljedice počinjenih djela nisu nužno iste u svim slučajevima“⁴⁷.

Sličnu situaciju imamo i u primjeni nauka enciklike *Humanae vitae*. Naime, može se dogoditi situacija da supruzi zbog objektivnih okolnosti ne mogu u potpunosti živjeti po nauku Crkve.⁴⁸ Naši biskupi, u tumačenju primjene enciklike *Humanae vitae*, sto-

⁴³ Commissione teologica internazionale, *Alla cerca di un'etica universale: nuovo sguardo sulla legge naturale* (2009.), br. 59. Navedeno prema: AL, br. 305 (bilješka 350).

⁴⁴ AL, br. 305.

⁴⁵ Usp. AL, br. 305, bilješka 351.

⁴⁶ Josip Grbac, *Milosrđe i istina u odnosu na rastavljene i ponovno vjenčane u pobudnici pape Franje *Amoris laetitia**, 10.

⁴⁷ AL, br. 302.

⁴⁸ Dobra vjera (*bona fides*) mogla bi biti kod žene ako je bolesna i ako radi po savjetima liječnika, u slučaju kad joj je muž pijanac i uopće ne mari za djecu, u obiteljima u kojima već ima više djece; kad roditelji slabo zarađuju, žive u malenom stanu; kad je žena imala više carskih rezova; kad bi novo rođenje, prema savjetu liječnika, bilo smrtno pogibeljno; kad je ugrožen odgoj djece. Usp. Biskupska konferencija Jugoslavije, *Uputa naših biskupa o enciklici pape Pavla VI „Humanae vitae“*. *Pastirska poruka biskupa Jugoslavije o prenošenju ljudskog života*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1970., br. 30. Vidi također: Papinsko vijeće za obitelj, *Priručnik za ispovjednike o nekim pitanjima bračnog ćudoreda*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., br. 8.

ga naglašavaju dostojanstvo nesavladivo pogrešne savjesti kao valjane norme u konkretnom postupanju te savjetuju ispovjednike da je u takvom „izvanrednom primjeru dopušteno penitenta (pokornika) ostaviti *in bona fide* ako ispovjednik predviđa, ili se boji, da će upozorenje biti bezuspješno ili da će ono iz nehotičnog (materijalnog) grijeha učiniti hotimičan (formalni) grijeh (iz materijalnog grešnika učiniti formalnoga)”⁴⁹. Pri tome je potrebno čuvati se bilo kakve opasnosti da dođe do sablazni, ali i pozvati vjernike da trajno preispituju svoje uvjerenje u savjesti te ih pozvati na trajan odgoj savjesti u svjetlu nauka Crkve.⁵⁰ U moralnoj teologiji, stoga, dobro razlikujemo objektivnu od subjektivne težine grijeha. Teški grijeh, shvaćen objektivno, uvijek uključuje tešku materiju, ali da bi bio i subjektivno ubrojiv, traži se svijest i slobodan pristanak. Teški grijeh, naime, osim što ima za objekt tešku materiju, pretpostavlja da je učinjen s punim znanjem i slobodnim pristankom (subjektivni vid). Može se, međutim, dogoditi da se u nekim slučajevima počini čin s teškom materijom, ali zbog određenih okolnosti bez znanja, odnosno u dobroj vjeri, ili bez slobodnog pristanka te kao takav nije osobi ubrojiv, iako on ne prestaje biti zlom, neredom u odnosu na istinu o dobru te kao takav ne pridonosi moralnom rastu osobe.⁵¹ Vrijedno je stoga spomenuti da i Drugi vatikanski koncil priznaje kako se nerijetko događa „da je savjest uslijed nesavladiva neznanja u zabludi, a da time ipak ne gubi svoga dostojanstva. Ali to se ne može reći kad se čovjek malo brine da traži istinu i dobro i kada savjest zbog grešne navike pomalo postaje gotovo slijepa”⁵².

Može se stoga reći da u posinodalnoj apostolskoj pobudnici *Amoris laetitia* papa Franjo želi progovoriti o različitim životnim okolnostima u kojima se pojedini vjernici mogu naći, čime upozorava da ih ne smijemo sve izjednačavati, što često nije jednostavno. Naime, papa želi potaknuti vjernike da u duhu Evanđelja pruže Gospodinu najvelikodušniji dar što ga u tom času mogu dati te tumači da na praktičnom polju određena istina ili praktična norma nije ista za sve s obzirom na pojedinost. Pozivajući se na sv. Tomu Akvinskog, papa Franjo ističe da što se više spuštamo u pojedinost „to se više povećava neodređenost (općeg načela). Istina je da opći propisi predstavljaju dobro koje se nikada ne smije ne poštivati

⁴⁹ Usp. Biskupska konferencija Jugoslavije, *Uputa naših biskupa o enciklici pape Paula VI „Humanae vitae”*, br. 31.

⁵⁰ Usp. Ivan Fuček, *Perspektive bračne ljubavi nakon Koncila, Obnovljeni život*, 37 (1982.) 1-2, 17-38.

⁵¹ Usp. VS, br. 63.

⁵² GS, br. 16.

ili zanemarivati, ali u svojoj formulaciji oni ne mogu obuhvatiti apsolutno sve pojedine situacije⁵³. Iz tih razloga papa navodi takve moguće situacije kao što su: „Crkva prepoznaje situacije u kojima ‘muž i žena, kada iz teških razloga – na primjer radi odgoja djece – ne mogu ispuniti obvezu rastave’. Ima slučajeva da je pojedinac ulagao velike napore da spasi prvi brak, a na kraju je nepravедno napušten, a ‘ima i takvih koji su sklopili drugu vezu radi odgoja svoje djece, a koji često, prema njihovoj savjesti, imaju subjektivnu sigurnost da njihova prethodna ženidba, nepopravljivo razorena, nikada nije ni bila valjana’⁵⁴. Drugim riječima, ušli su u novu bračnu zajednicu radi dobra djece, a ne mogu prihvatiti život kao “brat i sestra” ili pak ne mogu na crkvenom sudu dokazati ništavost ženidbe. U takvim slučajevima papa Franjo preporuča pastoralnu razboritost, dar razlučivanja i poštivanje njihove savjesti.⁵⁵

1.3. Pratiti, razlučivati i integrirati slabosti

Čovjek se treba truditi da u životu razvija mudrost razlučivanja, jer ako toga nemamo, lako možemo postati plijen svakoga prolaznoga trenda.⁵⁶ Svijet oko nas i sile zla jednostavno nas potiču da ništa ne mijenjamo, da ostavimo stvari kakve jesu, da se sustavno odupremo svakoj novosti i promjeni sadašnjega stanja, no mi smo slobodni Isusovom slobodom u kojoj imamo poziv da istražujemo ‘znakove vremena’.⁵⁷ Na umu trebamo imati da je razlučivanje milost, iako uključuje razum i razboritost, nadilazi ih, jer nastoji prodrijeti u jedinstveni i tajanstveni naum koji Bog ima prema svakome od nas i koji se ostvaruje u najrazličitijim okruženjima i granicama.⁵⁸

Temeljem navedenoga uočavamo da je za papu Franju dar razlučivanja od velike važnosti.⁵⁹ Ne iznenađuje nas što veliku važnost pridaje tome daru, jer zahvaljujući njemu koji je milosni dar možemo širiti vidike i moralno prosuđivati, a ne osuđivati.⁶⁰ Dugo

⁵³ AL, br. 304.

⁵⁴ AL, br. 298.

⁵⁵ Usp. Maurizio Gronchi, *Amoris laetitia. Una lettura*, San Paolo, Milano, 2016., 159-193.

⁵⁶ Usp. GE, br. 167.

⁵⁷ Usp. GE, br. 168.

⁵⁸ Usp. GE, br. 170.

⁵⁹ Zanimljivo je primijetiti da se u tekstu Pobudnice pojam „discernimento” (tal.), odnosno „razlučivanje” (hrv.) pojavljuje 32 puta.

⁶⁰ Usp. Francesco Zaccaria, *Discernere per la gioia di annunciare il Vangelo*, Armando Matteo (ur.), *Il discernimento. Questo tempo non sapete valutarlo?*, Urbaniana University Press, Roma, 2018., 233-251.

smo mislili kako se isticanjem nekih doktrinarnih, bioetičkih i moralnih pitanja, bez poticanja na otvaranje milosti pružila dovoljna potpora obiteljima, učvrstila njihova bračna veza te se ispunio smislom njihov bračni život. Više predstavljamo kao poteškoću u braku dinamičnost puta osobnog razvoja i ispunjenja negoli kao teret koji treba podnositi cijeli život. Važno je dati prostor savjesti vjernika koji usred svojih ograničenosti vrlo često odgovaraju što je bolje moguće na Evanđelje, te su sposobni ostvariti svoje vlastito razlučivanje. Mi smo pozvani odgajati savjesti, a ne težiti tome da ih zamijenimo.⁶¹ U ovim riječima pape Franje vidimo primat normativne savjesti u moralnom prosuđivanju, jer iako nije apsolutna, ona je konačna norma, i to na način da odlučuje o najvećem mogućem dobru koje netko u tom trenutku može učiniti.⁶²

Važno mjesto u terminologiji razlučivanja zauzima pojam slabosti. Od njega sve započinje, jer Crkva, iako se drži načela kako je svaki prekid ženidbenog veza protiv volje Božje, također je svjesna slabosti svoje mnoge djece.⁶³ Srž je u tome da papa Franjo ne dovodi u pitanje moralno naučavanje Crkve, već nas poziva da ne bude-
mo birokrati, nego ljudi Evanđelja i milosrđa. To ćemo postići ako na prvo mjesto stavimo ljudsku osobu sa svim njezinim darovima i manama, a tek potom promatranje čina. Sigurno je da u pogledu pravnog tumačenja ovo neće biti redovito izvedivo, jer konkretizacija čina zauzima prvo mjesto, no u tome i jest iskorak pape Franje koji je izazvao polemike među teolozima i potaknuo na sumnjičavosti. Ista stvar neće izazvati istu sablazan u kulturi koja je potpuno evangelizirana, za razliku od kulture kojoj je kršćanska poruka većini ljudi strana.⁶⁴ Tako recimo u nekim sredinama zajednica može biti vjerski poučena u velikoj mjeri i shvatiti zašto određeni parovi u *neredovitim situacijama* mogu pristupiti pričesti, a zašto neki drugi ne mogu. U drugim zajednicama to neće biti moguće javno, a da se ne izazove sablazan (pod vidom mišljenja kako Crkva ima dvostruka mjerila ili kako odobrava rastavu braka), i stoga je potrebno praćenje i razlučivanje.⁶⁵

Pojam „razlučivanja” Papa promatra sa dva aspekta: savjesti i povijesnosti. U nauku o ženidbi on ne želi ostati samo na razini

⁶¹ Usp. AL, br. 37.

⁶² Usp. Maurizio Chiodi, *Coscienza e norma. Quale rapporto? A proposito del cap. VIII di Amoris laetitia*, *La rivista del clero Italiano*, XCVIII (2017.) 5, 325-336.

⁶³ Usp. AL, br. 291.

⁶⁴ Usp. Giorgio Zannoni, *„In uscita” incontro all'amore. Leggendo Amoris laetitia*, Marietti, Genova, 2017., 116-134.

⁶⁵ Usp. Hrvoje Vargić, *Amoris laetitia: vjernost ili lom?*, 119.

ideala ili teorije, već ide za razlučivanjem specifičnih situacija u kojima rastavljeni i ponovno vjenčani žive kako za njih nauk o ženidbi ne bi ostao samo teorija, nego nauk koji ih prihvaća u krilo Crkve, pa i pod vidom pristupa sakramentima.⁶⁶ Tijekom povijesti Crkve postojale su dvije logike: marginalizacija i reintegracija, ali Isusov put imao je logiku milosrđa i integracije. Ispravan put Crkve je nikoga ne osuditi zauvijek, jer svakome čovjeku treba pomoći da nađe vlastiti način sudjelovanja u crkvenoj zajednici.⁶⁷

Nitko od nas nije pozvan da drugoga osuđuje. Krenuti od stava predrasude i osude bližnjega ne privodi nas k dobrome. Čovjek lako vidi tuđe pogreške, a ostaje slijep na svoje! Kako bismo pravilno postupali u prosudbi čina, bilo svoga vlastitoga, bilo svoga bližnjega, potrebno nam je ispravno oblikovati savjest. Ispravna je savjest ona kojom osoba djeluje vjerodostojno, a vjerodostojnost se oblikuje u iskrenom traženju istine. Izobličenje ispravne savjesti događa se zbog ravnodušnosti u traženju istine i dobra. Pastoralni pristup osobama koje žive u izvanbračnoj zajednici trebao bi biti objava Božje pedagogije milosti.⁶⁸

Vrijedno je napomenuti da u ovim promišljanjima papa Franjo uvijek na prvo mjesto stavlja dobrobit djece u kontekstu odgovornog roditeljstva, te ističe, kako je prethodno navedeno, da je sudjelovanje supružnika u crkvenim službama važno upravo radi dobrobiti njihove djece i njihova kršćanskog odgoja, jer su djeca uvijek na prvome mjestu.⁶⁹ Također naglašava kako bi se rastavljeni koji ponovno sklope ženidbu trebali pitati kako se ophode s djecom nakon što je ženidbeni savez zapao u teškoće te jesu li se trudili oko pomirenja? Neophodna je vrijednost i razumijevanje od strane pastira za osobu koja mu dođe u diskreciji i poniznosti te ne stavlja svoje vlastite želje iznad općeg dobra Crkve, da zna prepoznati ozbiljnost pitanja, čime se izbjegava opasnost da određeno razlučivanje dovede ljude do toga da misle kako Crkva podržava dvostruki moral.⁷⁰ Doprinos *Amoris laetitia* je upravo istaknut činjenicom da se u braku susrećemo s ljudskom stvarnošću gdje su prisutni razni osjećaji i okolnosti. Možemo ustvrditi da papa Franjo riječ „konkretno” spominje najmanje 20 puta u posinodalnoj apostolskoj pobudnici *Amoris laetitia*, što

⁶⁶ Usp. Josip Grbac, Milosrđe i istina u odnosu na rastavljene i ponovno vjenčane u pobudnici pape Franje *Amoris laetitia*, 3-17.

⁶⁷ Usp. AL, br. 296-297.

⁶⁸ Usp. AL, br. 297.

⁶⁹ Usp. AL, br. 299.

⁷⁰ Usp. AL, br. 300. Vidi također: Hrvoje Vargić, *Amoris laetitia: vjernost ili lom?*, 168.

nam jasno govori da se Papa ne želi baviti apstraktnim problemima i obiteljima, nego konkretnom obitelji u njezinoj životnoj zbilji.⁷¹

Papa poziva vjernike koji žive u zamršenim situacijama da pođu s povjerenjem na razgovor sa svojim pastirima i laicima predanim Gospodinu. Neće uvijek u njima naći potvrdu za svoje ideje i želje, ali će sigurno primiti jedno svjetlo koji će im omogućiti da bolje vide ono što im se događa. Pastirima Papa preporučuje „logiku milosrđa”, koja smatra da iako se dobro poznaje norma, u određenim situacijama osobe imaju velike poteškoće djelovati na drugačiji način. Pastoralno razlučivanje, vodeći računa o ispravno formiranoj savjesti osoba, mora uzeti u obzir i ovakve situacije. *Prihvatanje, praćenje, razlučivanje i uključivanje* temeljne su poruke posinodalne apostolske pobudnice *Amoris laetitia* i vrijede ne samo za osobe koje žive u spomenutim situacijama, nego za sve ljude, svaki brak, svaku obitelj.

Među prvima⁷² su argentinski biskupi pastoralne regije Buenos Aires 5. rujna 2016. uputili svećenicima dokument koji sadrži

⁷¹ Usp. Maria Cruciani, La centralità dell'amore nel matrimonio. L'insegnamento di *Amoris laetitia*, *Studia moralia*, 57 (2019.) 2, 305-318.

⁷² Vrijedno je spomenuti da su tri njemačka biskupa: Oskar Saier, nadbiskup Freiburga, Karl Lehmann, biskup Mäinza, i Walter Kasper, biskup biskupije Rottenburg-Stuttgart, još 1993. godine uputili *Temeljne upute za dušobrižničku pratnju osoba iz razrušenih brakova i razvedenih pa ponovno oženjenih vjernika u Gornjorajnskoj crkvenoj pokrajini* u kojima su istaknuli kako treba razlikovati one koji su se iskreno trudili spasiti prvi brak, a ipak su nepravедно napušteni, od onih koji su teškom vlastitom krivnjom razorili kanonski valjanu ženidbu te donose kriterije, slične argentinskim biskupima, za eventualno pripuštanje sakramentima pojedinih vjernika. Jasno ističu da to ne može biti pravilo, a osobito nikakvo opće i formalno službeno pristupanje sakramentima. Potrebno je pastoralno i duhovno razlučivanje te takvu odluku može donijeti samo pojedinac u svojoj savjesti, a pri tome mu je potrebna pomoć u razlučivanju i nepristrana pratnja službene Crkve koja pazi da se ne povrijede osnovni propisi Crkve. Usp. hrvatski prijevod, bez mjesta i godine izdanja, 13-16. Vidi također: Pismo biskupa Gornjorajnske crkvene pokrajine o pastoralu rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 123 (1995.) 1, 10-12. U kontekstu ove rasprave vrijedno je međutim uputiti i na odgovor koji je Kongregacija za nauk vjere uputila svim biskupima. U pismu se tvrdi: „Vjerna riječima Isusa Krista, Crkva tvrdi da ne može priznati valjanom novu vezu, ako je prethodni brak bio valjan. Ako su razvedeni sklopili građanski brak, nalaze se u stanju koje objektivno protuslovi Božjemu zakonu i stoga ne smiju pristupati euharistijskoj pričesti dokle god traje takvo stanje... ako bi se tim osobama dopustilo da se pričješćuju, vjernici bi bili uvedeni u zabludu i nejasnoću glede crkvenoga nauka o nerazrješivosti braka.” Kongregacija za nauk vjere, Pismo biskupima Katoličke crkve o pristupanju razvedenih i ponovno vjenčanih vjernika euharistijskoj pričesti, dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/pismo-biskupima-katolicke-crkve-o-pristupanju-razvedenih-i-ponovno-vjencanih-vjernika-euharistijskoj-pricesti/> (pristupljeno 31. svibnja 2023.).

deset temeljnih kriterija koji bi u svjetlu četiri navedena načela u određenim slučajevima dopustili rastavljenima i ponovno civilno vjenčanima primanje sakramenata pomirenja i euharistije: (1) prije svega, nije prikladno govoriti o *dopuštenju* za pristup sakramentima, već o *putu*, putu razlučivanja, u pratnji župnika; (2) putovanje mora biti *osobno*, odnosno strukturirano prema posebnim potrebama krštenog i/ili svakog pojedinog para; (3) razlučivanje je *pastoralno* s ciljem da župnik upozna pokornika, pažljivo ga sasluša i pokaže mu majčinsko lice Crkve, pritom utvrđujući njegovu pravu namjeru i njegovu predanost da ponovno živi vlastiti život u svjetlu Evanđelja; (4) putovanje ne mora nužno završiti pristupom sakramentima, ali može predvidjeti druge oblike integracije, u skladu s AL br. 299, gdje se traži rasuđivanje o tome koji se oblici isključenosti mogu prevladati; (5) nije isključena mogućnost, kad su i razvedeni i ponovno vjenčani, krenuli na put vjere, da im se predloži obveza živjeti spolnu suzdržanost; (6) kada ta opcija nije moguća zbog razloga koji moraju biti potvrđeni, može se otvoriti mogućnost pristupa sakramentima pomirenja i euharistije, u skladu s bilješkama 336 i 351 posinodalne apostolske pobudnice *Amoris laetitia*; (7) važno je naglasiti da se ta mogućnost ne bi trebala pretočiti u jednostavan 'prošireni' pristup sakramentima, kao da bilo koja situacija opravdava taj pristup; potrebno je razlikovati slučaj po slučaj, u procesu razlučivanja i u svjetlu stalnog ispita savjesti; (8) kriteriji za razlučivanje moraju biti jasno određeni: kako se netko ponašao prema svojoj djeci; je li bilo pokušaja pomirenja; kakva je situacija napuštenog partnera, itd.;⁷³ (9) potrebno je paziti da se ne stvori zabuna u vezi s učenjem Crkve o nerazrješivosti braka i da se ne ponudi povod za skandal; (10) put ne treba shvatiti kao proces koji završava; dinamičan je i uvijek mora ostati otvoren za nove faze rasta.⁷⁴

⁷³ Usp. AL, br. 300.

⁷⁴ Tekst *dokumenta* može se pronaći na *web* stranici: <https://www.vidanueva-digital.com/documento/criterios-basicos-para-la-aplicacion-del-capitulo-viii-de-amoris-laetitia-texto-de-los-obispos-de-la-region-de-buenos-aires-argentina> (18. IX. 2021.). Vijeće za život i obitelj Hrvatske biskupske konferencije objavilo u lipnju 2022. godine dokument *Ususret svima bez iznimke (AL 309)*. Smjernice svećenicima i crkvenim zajednicama u primjeni VIII. poglavlja postsinodske apostolske pobudnice pape Franje *Amoris laetitia* u kojem se naglašava važnost pastoralnog pristupa te se ističe: „Ne zanemarujući niti relativizirajući ideal kršćanske ženidbe i obitelji sazidane na njoj, Crkva je pozvana suočavati se sa svakom dramom ljudske nesavršenosti i grešnosti, i s ljubavlju pristupati onima koji sudjeluju u njezinu životu na nepotpun način, prepoznajući da Božja milost djeluje i u njihovu životu dajući im hrabrost da čine dobro, da se s ljubavlju brinu jedno za drugo i budu u službi zajednice s kojom žive (AL 291, 307). Pastoral

Vrijedno je istaknuti da je papa Franjo u svom pismu argentinskim biskupima jasno naznačio da su upravo oni najtočnije izrazili njegovo promišljanje o ovoj temi i ispravno shvatili smisao osmog poglavlja posinodalne apostolske pobudnice *Amoris laetitia*, odnosno, izvrsno primijenili četiri načela (prihvaćanje, praćenje, razlučivanje i uključivanje) u duhu pastoralne milosrđa.⁷⁵ Možemo reći da novost posinodalne apostolske pobudnice *Amoris laetitia* nije u promjeni nauka ili discipline, već u poticaju na *milosrdni pastoralni pristup* da se Radosna vijest donese udaljenima, slijedeći logiku postupne integracije. Upravo zato dokument upućuje na postojanje situacija u kojima osobe, koje objektivno žive u stanju grijeha, možda subjektivno nemaju krivnje zbog nesavladivog neznanja ili drugih teških razloga, a što je tradicionalni moral uvijek prepoznavao. Uostalom, kako papa Franjo ističe, ne smije se „na dvije ograničene osobe svaljivati golemo breme da moraju savršeno reproducirati jedinstvo koje postoji između Krista i njegove Crkve, jer brak kao znak uključuje ‘dinamičan proces koji postupno vodi naprijed,

---

osoba u ‘neredovitim’ bračnim i obiteljskim situacijama moguć je samo ako postoji spremnost napuštanja pastoralne rutine te osmišljavanja i usvajanja novih pastoralnih pristupa. Glede toga, potrebne su formacija i edukacija svećenika i drugih pastoralnih djelatnika, koje će im u tome pomoći. Ovdje donosimo četiri koraka pastoralnoga djelovanja kada je riječ o pastoralu vjernika koji ne žive kršćanski ideal ženidbe. «Pozivajući se na argentinske biskupe, u dokumentu se naglašava: »U iznimnim slučajevima može biti prikladno da pristup sakramentima bude na povjerljiv [tajan] način, osobito kada bi se predviđele konfliktna situacije. Ipak, istodobno se ne smije izostaviti pratiti zajednicu kako bi rasla u duhu razumijevanja i prihvaćanja, te da to ne unese zbuđenost u naučavanje Crkve o nerazrješivosti braka. Zajednica je oruđe milosrđa, koje je ‘nezasluženo, bezuvjetno i besplatno’ (AL 297). Treba se, međutim, izbjegavati shvaćati ovu mogućnost kao slobodan pristup sakramentima ili kao da bi bila opravdana u bilo kojoj situaciji. Ovaj se kriterij ne smije shvaćati preširoko i olako. Ne bi se trebalo govoriti o ‘dozvoli’ pristupa sakramentima, nego ‘o procesu razlučivanja u pratnji pastira’. Riječ je o ‘osobnom i pastoralnom’ razlučivanju (AL 300)”. Vijeće HBK za život i obitelj, „Ususret svima bez iznimke” (AL 309). Smjernice svećenicima i crkvenim zajednicama u primjeni VIII. poglavlja postsinodske apostolske pobudnice pape Franje *Amoris laetitia*, dostupno na: <https://hbk.hr/ususret-svima-bez-iznimke-al-309/> (pristupljeno 22. rujna 2022.). Biskupi Malte objavili su pak naputak u kojem ističu da katolici koji su razvedeni i sada su u drugom građanskom braku, mogu primiti pričest ako misle da su u miru s Bogom. Slično razmišljaju pojedini talijanski biskupi. Više vidi: Roberto Rinaldo, *L'esortazione Amoris laetitia e la sua accoglienza nella Chiesa*, *Bielańskie Studia Teologiczne*, 3 (2017.), 16-20.

⁷⁵ Usp. Papa Franjo, Carta del Santo Padre a Mons. Sergio Alfredo Fenoy, Delegado de la Región Pastoral de Buenos Aires (5. IX. 2016.), dostupno na: https://www.vatican.va/content/francesco/es/letters/2016/documents/papa-francesco_20160905_regione-pastorale-buenos-aires.html (pristupljeno 25. rujna 2021.).

zahvaljujući rastućem ujedinjavanju Božjih darova”⁷⁶. Drugim riječima papa Franjo ovoj problematici prilazi iz dva pravca: savjesti svakog pojedinca te povijesnosti, odnosno, sagledavanja konkretne životne stvarnosti i okolnosti. „Radi se o razlučivanju i otkrivanju specifičnosti situacija u kojima žive rastavljene i ponovno civilno vjenčane osobe, kako nauk o braku za njih ne bi ostala samo teorija, nego nauk koji ih prihvaća u krilo Crkve”⁷⁷.

2. SAVJEST I PARNICE PROGLAŠENJA NIŠTAVOSTI ŽENIDBE

Posinodalna apostolska pobudnica *Amoris laetitia*, na tragu dosadašnjih papinih dokumenata⁷⁸, naglašava važnost bliskosti s rastavljenim osobama, da ih se ne prepusti samima sebi i da im se osigura primjeren nastavak duhovnog hoda unatoč (po)teškoćama s kojima se suočavaju u ženidbenom staležu. Navedeno zahtijeva da se unutar „crkvenih zajednica (biskupija, dekanata, župa, vjernih društava i sl.) pokrenu odgovarajuće pastoralne aktivnosti, preko raznih skupina, programa, ciljanih inicijativa u odnosu na te ranjene obitelji; i to sve unutar šireg obiteljskog pastorala”⁷⁹.

Papa Franjo u Pobudnici (br. 241-243) polazi najprije od situacija u kojima je rastava (usp. kann. 1692-1696 ZKP⁸⁰) bila „moralno nužna”⁸¹ pa sve do onih koji su se civilno razveli ili su pak ostavljeni („napušteni”, br. 298) te onih koji su kao takvi stupili u novu vezu bilo bračnu bilo izvanbračnu. Treba imati na umu da za bračnu i obiteljsku krizu nije isključiva mogućnost pokretanje postupka na crkvenom sudu, već je nužno u okviru pastorala kako na župnoj tako i na biskupijskoj razini (npr. kroz bračno-obiteljska savjetovišta) pomoći supružnicima koji se nalaze u krizi i, ukoliko je moguće,

⁷⁶ AL, br. 122. Usp. FC, br. 9.

⁷⁷ Josip Grbac, Milosrđe i istina u odnosu na rastavljene i ponovno vjenčane u pobudnici pape Franje *Amoris laetitia*, 5. Usp. Giuseppe Como, Il discernimento per la vita cristiana, Aristide Fumagalli (ur.), *Teologia del discernimento. Fondazioni e configurazioni*, Ancora, Milano, 2019., 165-194.

⁷⁸ U tom vidu možemo promatrati npr. FC, br. 84; SC, br. 29.

⁷⁹ Josip kard. Bozanić, Predgovor, Lucija Boljat - Josip Šalković, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, Glas Koncila, Zagreb, 2016., 6.

⁸⁰ Usp. *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, AAS, 75 (1983.) II, 1-317; hrvatski prijevod: *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Glas Koncila, Zagreb, 1996. (dalje: ZKP-1983.).

⁸¹ AL, br. 241, bilješka 257.

posredovanjem im pomoći obnoviti bračnu zajednicu i eventualno ukrijepiti ženidbu.⁸²

Među navedenim situacijama vjernika posebno su pastoralno izazovne situacije onih koji su nakon civilnog razvoda stupili u novu (izvanbračnu) vezu ili novi građanski brak. Koristeći se zaključcima XIV. opće redovite skupštine Biskupske sinode u Rimu, tzv. *Relatio finalis*, papa Franjo u pobudnici naglašava da „te situacije ‘zahtijevaju pomno razlučivanje i praćenje ispunjeno poštovanjem, izbjegavajući svaki govor i stajalište zbog kojega će se oni osjetiti izopćenima⁸³ i promičući njihovo sudjelovanje u životu zajednice (...)” (AL, br. 243). Mogućnost koju vjernicima u tzv. „neregularnim” bračnim situacijama pruža kanonskopravno uređenje jesu ženidbeni postupci⁸⁴, među kojima su u sudskoj praksi najčešći postupci proglašenja ništavosti ženidbe, kao jedan od puteva da razriješe svoje „stanje”.⁸⁵ Svrha je postupka uvidjeti odgovara li ili ne odgo-

⁸² O pastoralnom savjetovanju kao pomoći prvotno bračnim supružnicima u rješavanju problema i kriza, a potom o slučajevima u kojima navedeno nije moguće te o obraćanju crkvenom sudu vidi: XIV. Opća redovita skupština Biskupske sinode, *Relatio finalis – Zaključno izvješće biskupske sinode*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 172), Zagreb, 2016., br. 81-82. U kontekstu nužno je spomenuti *Nagovor* pape Franje sucima Rimske rote iz 2022. u kojem je istaknuo da »proglašenje ništavosti ne smije predstavljati kao jedini cilj koji se može postići u slučaju bračne krize, ili kao da je to neko pravo, bez obzira na činjenice«. Papa Franjo, *Nagovor sudu Rimske rote prigodom otvaranja sudske godine 2022.*, (27. I. 2022.), dostupno na: <https://mszg.hr/nagovor-svetog-oca-franje-sudu-rimske-rote-prigodom-otvaranja-sudske-godine-2022/> (pristupljeno 22. rujna 2022.).

⁸³ Opaska autora: sukladno kan. 915 ZKP-1983. bilo bi shodnije upotrijebiti pojam „isključen” (u tal. „discriminati”), a ne „izopćen” zbog svih učinaka specifične kaznene mjere izopćenja. S druge strane može se stvoriti pogrešan dojam da se stanje osobe izjednači sa počinjenjem kažnjivog djela.

⁸⁴ Zakonik kanonskog prava u VII. knjizi „Postupci”, III. dio „Neki posebni postupci” u četiri poglavlja donosi odredbe o parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe (kann. 1671-1691), o parnicama rastave ženidbenih drugova (kann. 1692-1696), o postupku za oprost od tvrde, a neizvršene ženidbe (kann. 1697-1706) i o postupku u pretpostavljenoj smrti ženidbenog druga (kan. 1707). Postoji još jedan ženidbeni postupak: postupak za razrješenje nesakramentalne ženidbe u prilog vjere (*in favorem fidei*) koji Zakonik ne spominje, već je reguliran odredbama koje je donijela Kongregacija za nauk vjere 2001. naslovljenima *Potestas Ecclesiae*.

⁸⁵ Na temelju višegodišnje sudske prakse te imajući u vidu novu formulaciju odredbe kan. 1675, Rimska rota je u priručniku za primjenu novih kanonskih odredbi o postupcima za proglašenje ništavosti ženidbe istaknula: „Kada se dolazi do parnice za proglašenje ništavosti ženidbe potpuno je nemoguće uspostaviti suživot između supružnika. Zbog toga će biti dovoljno da sudac, prije nego prihvati parnicu, ima sigurnost kako je ženidba nepovratno propala te je nemoguće uspostaviti bračni suživot” (slobodan prijevod). Tribunale apostolico della Rota

vara istina konkretnog bračnog neuspjeha istodobno i nevaljano sklopljenoj ženidbi.⁸⁶

2.1. Pastoralno djelovanje crkvenih sudova

Pristup crkvenom sudu otvoren je svim osobama bez obzira na to jesu li već u novom građanskom braku ili nisu, a uvjereni su ili dvoje da je njihova kanonsko sklopljena ženidba bila nevaljano sklopljena. Vjernici koji se obraćaju crkvenom sudu kako bi utvrdili je li u njihovu slučaju riječ uistinu o ništavoj ženidbi te tako razriješili svoje sumnje i dvojbe, najčešće su već rastavljeni na građanskom području i nalaze se u novoj vezi (bračnoj ili izvanbračnoj). Stoga se postupak proglašenja ništavosti ženidbe može smatrati „posebnim i specijaliziranim modelom crkvenog razlučivanja”⁸⁷, koje je u uskoj poveznici s pastoralnim razlučivanjem.⁸⁸ Reformom odredaba kanonskog postupka proglašenja ništavosti ženidbe pape Franje, od 8. rujna 2015. godine⁸⁹ naglašena je pastoralna dimenzija

---

romana, *Sussidio applicatio del Motu pr. Mitis Iudex Dominus Iesus*, Città del Vaticano, 2016., 23.

⁸⁶ Usp. Ivan Rak, Poticaji, temeljni kriteriji i »duh« reforme kanonskog postupka, Ivica Ivanković Radak (ur.), *Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe. Očekivanja i izazovi reforme postupka. Zbornik radova X. međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnika*, Istra – Poreč, 7. – 8. listopada 2016., Glas Koncila, Zagreb, 2021., 25.

⁸⁷ Manuel Jesús Arroba Conde, *Il Vangelo dell'amore: tra coscienza e norma*, dostupno na: <https://famiglia.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/23/2017/11/10/Relazione-Arroba-Conde.pdf>, 4 (pristupljeno 22. rujna 2022.).

⁸⁸ Potrebno je naglasiti da su parnice za proglašenje ništavnosti ženidbe „tek jedan od vidova pastoralna rastavljenih i ponovno vjenčanih, a ne obuhvaćaju čitavu problematiku pastoralne skrbi za takve osobe”. Slavko Zec, *Parnice za proglašenje ništavnosti ženidbe na crkvenom ženidbenom sudu: načela i postupak*, *Riječki teološki časopis*, 16 (2008.), 1, 238.

⁸⁹ Riječ je o Apostolskom pismu u obliku motuproprija *Mitis Iudex Dominus Iesus*, kojim se reformiraju kanoni *Zakonika kanonskog prava* o parnicama za proglašenje ništavnosti ženidbe (kann. 1671-1691) i Apostolskom pismu u obliku motuproprija *Mitis et Misericors Iesus*, kojim se reformiraju kanoni *Zakonika kanona istočnih Crkava* o parnicama za proglašenje ništavnosti ženidbe (kann. 1357-1377). Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformatur* (15. VIII. 2015.), AAS, 107 (2015.) 9, 958-970. Hrvatski prijevod odobrila je Hrvatska biskupska konferencija na svojem Izvanrednom zasjedanju u siječnju 2016.: Papa Franjo, *Apostolsko pismo u obliku motuproprija Blagi sudac Gospodin Isus* kojim se reformiraju kanoni *Zakonika kanonskog prava* o parnicama za proglašenje ništavnosti ženidbe, *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 24 (2018.) 2, 2-7 (dalje: MIDI); Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Mitis et Misericors Iesus quibus canones Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium de causis ad mat-*

suda.⁹⁰ Nije naodmet podsjetiti da je već papa Benedikt XVI. u apostolskoj pobudnici *Sacramentum caritatis*, u br. 29, naglašavao pastoralno djelovanje crkvenih sudova, potrebu da u svakoj biskupiji bude dostatan broj osposobljenih osoba za učinkovito djelovanje suda, kao i za ostvarivanje načela blizine suda i vjernika, što su neka od načela proglašena reformom pape Franje. Papa Benedikt XVI. također je upozoravao da treba izbjegavati shvaćanje pastora-
la kao kontrapozicije pravu, već da treba krenuti od temeljne pretpostavke u kojoj se susreću pravo i pastoral, a to je „ljubav prema istini”⁹¹, što je u konačnici čitljivo u novim odredbama MIDI i MMI te u pobudnici *Amoris laetitia*.⁹² Izvan svake je sumnje da se reforma i pobudnica međusobno nadopunjuju te bi bilo posve pogrešno tvrditi kako se MIDI i MMI odnose isključivo na pravni aspekt ženidbe, a pobudnica isključivo na njezin pastoralni aspekt. Upravo ti dokumenti nadilaze lažnu dihotomiju između prava i pastora-
la, pravednosti i milosrđa, koja se znala često pojaviti u raspravama o izazovima i problemima u braku i obitelji.⁹³

Uzevši u obzir promišljanja biskupskih sinoda iz 2014. i 2015. o obitelji, odredbe o reformi postupka proglašenja ništavosti ženidbe (MIDI, MMI)⁹⁴ te pobudnicu *Amoris laetitia* kanonist M. J. Arroba Conde posebno ističe tri elementa reforme čiju implementaciju treba uporno zahtijevati: 1) temeljni stav pastira u pastoralnom pristupu vjerniku koji je doživio bračni neuspjeh kroz navještaj Evanđelja i pokušaj uravnoteženog shvaćanja proživljenog iskustva bračnog kraha; 2) predprocesna ili pastoralna istraga i priprema parnice

---

rimonii nullitatem declarandam reformantur (15. VIII. 2015.), AAS, 107 (2015.) 9, 946-957; hrvatski prijevod: Papa Franjo, Apostolsko pismo u obliku motu-proprija *Blagi i milosrdni Isus*, kojim se reformiraju kanoni Zakonika kanona istočnih Crkava o parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe, *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 24 (2018.) 2, 8-13.

⁹⁰ Papa Franjo u AL, br. 244 izričito upućuje vjernike na reformu kanonskog postupka.

⁹¹ Usp. SC, br. 29.

⁹² O odnosu prava i pastora-
la vidi više: Hector Franceschi, La dimensione giuridica nella pastorale familiare alla luce dell'*Amoris laetitia*, Paolo Moneta (ur.), *Diritto canonico e Amoris laetitia, Atti del 50° Congresso nazionale di diritto canonico, Catanzaro Lido, 3-6 settembre 2018*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano, 2019., 25-47; Carlos José ERRÁZURIZ – Miguel Angel ORTIZ (ur.), *Misericordia e diritto nel matrimonio*, Edusc, Roma, 2014.

⁹³ Usp. Hector Franceschi, La dimensione giuridica nella pastorale familiare alla luce dell'*Amoris laetitia*, 27.

⁹⁴ Poticaj za reformu kanonskog postupka nesumnjivo je došao na Trećoj izvanrednoj biskupskoj sinodi, održanoj u Rimu od 5. do 19. listopada 2014. godine na temu »Pastoralni izazovi o obitelji u kontekstu evangelizacije«.

ništavosti ženidbe; 3) novine u odredbama o vrednovanju dokaza.⁹⁵ Svaki od navedenih elemenata potrebno je ukratko i pojasniti.

Uzevši u obzir dosadašnju sudsku praksu i problematiku koja izlazi na vidjelo u pristupu vjernika crkvenom sudu, može se primijetiti da vjernici, često iz neznanja, ali i pogrešnih informacija u medijima, samu činjenicu rastave i bračnog neuspjeha gledaju kao kanonski razlog ništavosti ženidbe.⁹⁶ Stoga bi bilo poželjno da „vjernici koji su pred dvojbom o valjanosti svoje ženidbe ili su uvjereni u njezinu ništavost, i prije nego što se upute k mjerodavnoj osobi za provođenje pastoralne istrage, trebali bi učiniti *vlastito preispitivanje vremena zaručništva i braka*, koje je ključ za pravni temelj pokretanja parnice.”⁹⁷ Upravo je konkretna osoba ta koja najbolje poznaje proživljene činjenice i događaje neuspjelog ženidbenog sjedinjenja, premda često ne može imati niti očitovati posve objektivnu sliku o ženidbi (*što zbog činjenice patnje i boli koje proživljava ili pak želje da zaboravi proživljeno i dr.*) niti ponekad shvaća značenje pojma „ništavost ženidbe”. U okviru šireg obiteljskog pastoralna nužno je omogućiti vjernicima bolje poznavanje ženidbenog prava Katoličke Crkve kao i poznavanje novina koje su uvedene spomenutom reformom postupka proglašenja ništavosti ženidbe. Na taj način će i vjernik moći jasnije razlikovati propalo bračno sjedinjenje od ništavo sklopljene ženidbe.⁹⁸

U uskoj povezanosti s redovitim obiteljskim pastoralom reforma i apostolska pobudnica *Amoris laetitia* stavljaju naglasak na provođenju *predprocesne* ili *pastoralne istrage*⁹⁹ koja ima upravo

⁹⁵ Usp. Manuel Jesús Arroba Conde, *Il Vangelo dell'amore: tra coscienza e norma*, 4-7.

⁹⁶ Dok s jedne strane među vjernicima postoji mišljenje da je svaka ženidba sklopljena u Crkvi valjana, s druge strane postoje i oni koji samu činjenicu bračnog neuspjeha i razvoda izjednačavaju s ništavošću ženidbe (npr. da je ženidba bila valjano sklopljena, ne bi imali poteškoća i ne bi uslijedila rastava).

⁹⁷ Lucija Boljat – Josip Šalković, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 33.

⁹⁸ Potrebno je napose vjernicima pojasniti da „presuda o ništavosti ženidbe crkvenoga suda *je proglašenje* da ženidbeni drugovi, unatoč prividu i dobroj vjeri, *nikada nisu bili valjano vjenčani* te da su oba ženidbena druga slobodna sklopiti novu ženidbu u Crkvi, osim ako to priječi zabrana koja je dodana samoj presudi ili koju je odredio mjesni ordinarij (usp. kan. 1682, § 1).” Lucija Boljat – Josip Šalković, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 31.

⁹⁹ O pastoralnoj ili predprocesnoj istrazi na hrvatskom jeziku postoji dostatna literatura. Vidi: Josip Šalković – Elizabeta Turček, Ništavost ženidbe u svjetlu *Amoris laetitia*: očekivanja i izazovi za sudski pastoral, *Diacovensia*, 29 (2021.) 4, 495-515; Lucija Boljat – Josip Šalković, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*; Slavko Zec, Mitis

svrhu upoznavanja situacije vjernika, otkrivanja kanonskih razloga ništavosti ženidbe, pripreme parnice te prikupljanja korisnih elemenata za eventualno pokretanje parnice.¹⁰⁰ Riječ je o savjetovanju koje prethodi pokretanju parnice proglašenja ništavosti ženidbe, a koja se obavlja unutar župnih ili biskupijskih struktura.¹⁰¹ Pastoralna istraga, koja je reformom jasnije artikulirana, povjerava se „osobama prikladnim po mišljenju mjesnog ordinarija, koje za to posjeduju odgovarajuće kompetencije a koje ne moraju biti isključivo kanonsko-pravne. U prvome redu to su vlastiti župnik ili onaj koji je ženidbene drugove pripremao za slavlje ženidbe. Ta savjetodavna zadaća može se povjeriti i drugim klericima, posvećenim osoba-

---

Iudex Dominus Iesus. *Blagi sudac Gospodin Isus. Komentar i primjena*, Zagreb, 2017., 62-64; Klara Čavar – Vikica Vujica, Zastupnici i odvjetnici u sporovima i Ured za davanje pravnog savjeta (kann. 1481-1490 CIC; čl. 101-113 *Dignitas connubii*), *Vrhbosnensia*, 23 (2019.) 2, 391-408; Ivica Ivanković Radak – Árpád Tóth, Dijecezanski biskup pred usko sudskim i pastoralnim očekivanjima reforme kanonskog postupka, Ivica Ivanković Radak (ur.), *Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe. Očekivanja i izazovi reforme postupka*, 48-52; Robert Čibarić, Svrha pastoralne istrage - izazovi provođenja pastoralne istrage u hrvatskim okolnostima, Ivica Ivanković Radak (ur.), *Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe. Očekivanja i izazovi reforme postupka*, 223-225; Josip Šalković, Djelatnici, strukture i sredstva pastoralne istrage, Ivica Ivanković Radak (ur.), *Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe. Očekivanja i izazovi reforme postupka*, 227-232; Velimir Blažević, Uloga i postupanje župnika u pastoralnoj istrazi prije pokretanja ženidbenog postupka, Ivica Ivanković Radak (ur.), *Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe. Očekivanja i izazovi reforme postupka*, 233-240.

¹⁰⁰ Kako je naglasio Josip kard. Bozanić: „Istražiti objektivnu istinu u predprocesnoj fazi ili utvrditi objektivnu istinu u procesnoj fazi, zahtjev je istine koji je u kanonskom pravu neizmjerljivo važan i presudan. Pastoralna istraga i sudski postupak moraju prije svega biti u službi istine, jer se samo tako ostvaruje služba pastoralne ljubavi, duhovno djelovanje usmjereno k spasenju duša.” Josip kard. Bozanić, Predgovor, Lucija Boljat – Josip Šalković, *Priručnik za provedbu pastoralne istrage i pripremu parnice proglašenja ništavosti ženidbe*, 8.

¹⁰¹ Ne radi se o posebnoj novini reforme uzmemo li u obzir da uputa *Dignitas connubii* (čl. 113) predviđa uspostavu ureda za savjetovanje ili imenovanje kompetentne osobe pri crkvenom sudu koja bi obavljala savjetodavnu ulogu u predprocesnoj fazi postupka. Pontificium consilium de legum textibus, *Dignitas connubii*. Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii (25. I. 2005.), *Communicationes*, XXXVII (2005.) 1, 11-92. Hrvatsko izdanje: Papinsko vijeće za zakonske tekstove, *Dostojanstvo ženidbe. Uputa koju treba održavati na biskupijskim i međubiskupijskim sudovima u vodenju parnica ništavnosti ženidbe*, Glas Koncila, Zagreb, 2010. (dalje: DC). Iz pastoralne stvarnosti može se zaključiti da pri savjetovanju ženidbenim drugovima u krizi posebnu ulogu imaju župnici i drugi pastoralni suradnici koji se na terenu s njima susreću. Usp. Giordano Caberletti, La collaborazione tra pastori d'anime e tribunali ecclesiastici nelle cause di nullità matrimoniali, *Quaderni di diritto ecclesiale*, 20 (2007.), 419-420.

ma ili laicima koje odobri mjesni ordinarij”¹⁰². Kanonist Franceschi ističe da predprocesnu fazu treba shvatiti ozbiljno kao hod spoznaje i osobnog preispitivanja u traženju istine, a ne kao puko tehničko savjetovanje kako sastaviti tužbu i što je uz tužbu potrebno dostaviti sudu.¹⁰³ Prema njegovom mišljenju, pastoralna ili prethodna istraga jest upravo temeljna točka poveznica pastoralnog praćenja vjernika u teškim osobnim situacijama i djelovanja crkvenih sudova s druge strane.¹⁰⁴

U istraživanju i utvrđivanju (ne)valjanosti ženidbe u konkretnoj parnici crkveni sud se služi kanonsko-tehničkim sredstvima – dokazima. Imajući u vidu da se svaka ništavost ženidbe mora i objektivno dokazati, u sudskoj praksi bilo je slučajeva da je tužitelj uvjeren u ništavost vlastite ženidbe a nalazi se u situaciji poteškoća dokazivanja ništavosti, nesudjelovanja ili pak oprečnih izjava bivšeg ženidbenog druga (tužene stranke). Reformom pape Franje ukazalo se na važnost izjava stranaka u postupku, premda se novom formulacijom odredbe kan. 1678, § 1 ne mijenja supstanca dosadašnje odredbe, već se mijenja perspektiva.¹⁰⁵ Sukladno odredbi, sudsko priznanje i izjave stranaka, potkrijepljeni možebitnim svjedocima o vjerodostojnosti samih stranaka, mogu imati snagu potpunog dokaza, a koje sudac vrednuje procijenivši sve pokazatelje i pomagala. „Međutim, valja napomenuti, kako dokazna snaga u ovome slučaju ne proizlazi *ex lege*, nego na temelju razborite procjene suca ukoliko nema elemenata koji bi stvarali dvojbu u rečeno.”¹⁰⁶ Nova odredba otvara veći prostor izjavama i priznanju stranaka čiju vjerodostojnost potvrđuju svjedoci.¹⁰⁷ Revalorizacijom izjava stranaka

¹⁰² MIDI, *Način postupanja u parnicama za proglašenje ništavosti ženidbe*, čl. 3.

¹⁰³ Usp. Hector Franceschi, *La dimensione giuridica nella pastorale familiare alla luce dell'Amoris laetitia*, 37-38.

¹⁰⁴ Usp. Hector Franceschi, *La dimensione giuridica nella pastorale familiare alla luce dell'Amoris laetitia*, 39.

¹⁰⁵ Usp. Salvatore Berlingò, *La convinzione della nullità del proprio matrimonio: riflessi sull'ordinamento processuale*, Paolo Moneta (ur.), *Diritto canonico e Amoris laetitia*, *Atti del 50° Congresso nazionale di diritto canonico, Catanzaro Lido, 3-6 settembre 2018*, 191-192.

¹⁰⁶ Marija Džinić – Zdenko Ilić, *Izjave stranaka i priznanja činjenica u postupku proglašenja ništavosti ženidbe*, Lucija Boljat (ur.), *Dokaz o ništavosti ženidbe*, Zbornik radova IX. Međunarodnog znanstvenog simpozija crkvenih pravnikâ u Potocima (Mostar), 9. – 10. listopada 2015., Glas Koncila, Zagreb, 2021., 95.

¹⁰⁷ Kanonist Slavko Zec ističe tri uvjeta prema kojima bi se sudskom priznanju i izjavama stranaka dala snaga potpunog dokaza: 1) sucu je prepuštena mogućnost potkrijepiti sudsko priznanje i izjave stranaka vjerodostojnim svjedocima; 2) potpuna dokazna snaga sudskom priznanju i izjavama stranaka uključuje obvezu suca procijeniti sve pokazatelje i pomagala; 3) sudsko priznanje i izjave stranaka

mogao bi se prevladati sukob između *foro externo* (kanonski sud) i *foro interno* (sud savjesti) u pitanjima subjektivno nevaljane ženidbe, a objektivno nedokazive.¹⁰⁸ Ipak, nužno je „izbjeci ujedno i svaki dojam laksizma prema kojemu bi se izjavama stranaka automatski pridodala dokazna snaga i odustalo od traženja možebitnih drugih dokaza.”¹⁰⁹

2.2. Kanonski sud (presuda)

Kod izricanja presude sudac odlučuje prema slobodnom uvjerenju svoje savjesti. Promišljanje o ulozi osobne savjesti unutar postupaka proglašenja ništavosti ženidbe, dobilo je dodatan zamah nakon *Nagovora* pape Franje Sudu Rimske rote, od 29. siječnja 2018. godine, u čijem je središtu upravo savjest. Obračajući se sucima i drugim djelatnicima Rimske rote, papa Franjo je stavio naglasak na bitan vid sudske službe izlažući o ulozi *savjesti*, koja je, kako kaže, „istodobno vaša savjest, kao i savjest osoba čijim se postupcima bavite. Naime, vaše se djelovanje izražava i kao služba *mira savjesti* (...). U odnosu na proglašenje ništavosti ili valjanosti ženidbenog vëza, vi se na određeni način postavljate kao stručnjaci savjesti kršćanskih vjernika. U toj ste ulozi pozvani bez prestanka zazivati božansku pomoć kako biste mogli ponizno i s mjerom izvršiti tešku zadaću koju vam je Crkva povjerila, pokazujući tako povezanost između moralne sigurnosti, koju sudac mora steći *ex actis et probatis* (iz spisa i dokaza), i područja vlastite mu savjesti, poznatog jedino Duhu Svetome i od Njega potpomognutog. Zahvaljujući svjetlu Duha, dano vam je, naime, da možete ući u sveto područje savjesti vjernika.”¹¹⁰

Kako bi presuda bila pravedna, prijeko je potrebno da sudac stekne *moralnu sigurnost* da je njegovo uvjerenje ispravno i protuma-

---

moraju biti istinite i čvrste te izričito isključivati suprotne elemente. Usp. Slavko Zec, *Mitis Iudex Dominus Iesus. Blagi sudac Gospodin Isus. Komentar i primjena*, 99.

¹⁰⁸ Usp. Marija Džinić – Zdenko Ilić, *Izjave stranaka i priznanja činjenica u postupku proglašenja ništavosti ženidbe*, 95-96; Eugenio Zanetti (ur.), *Coscienza e cause di nullità matrimoniale. Riflessioni di fondo e proposte operative*, Ancora, Milano, 2020., 88.

¹⁰⁹ Marija Džinić – Zdenko Ilić, *Izjave stranaka i priznanja činjenica u postupku proglašenja ništavosti ženidbe*, 95.

¹¹⁰ Papa Franjo, *Nagovor sudu Rimske rote prigodom otvaranja sudske godine 2018.*, (29. I. 2018.), dostupno na: <https://mszg.hr/nagovor-svetog-oca-franje-sudu-rimske-rote-prigodom-otvaranja-sudske-godine-2018/> (pristupljeno 23. rujna 2022.).

čeno, odnosno da je utemeljeno na valjanim razlozima.¹¹¹ Moralna sigurnost o kojoj je riječi nema i ne može imati apsolutnost fizičke ili metafizičke sigurnosti; ona ne isključuje mogućnost zablude, ali isključuje svaku ozbiljnu i pozitivnu dvojbu.¹¹² Moralna sigurnost mora imati neki objektivni temelj, mora se kritički crpsti iz *spisa i dokaza (ex actis et probatis)* (kan. 1608, § 2). Stoga je nedokidiva sučeva zadaća da procjenjuje dokaze s osjećajem potpune odgovornosti i nepristranosti: po svojoj savjesti (*ex sua conscientia*), osim ako sam zakon određuje djelotvornost nekih konkretnih dokaza (kan. 1608, § 3). Svi dokazi prikupljeni u postupku „moraju biti pažljivo ispitani u njihovoj pojedinačnoj vrijednosti i u njihovoj cjelini, jer je svaki pojedini u funkciji drugih, a sudac, koji namjerava izreći svoju presudu s punom objektivnošću, treba napraviti prikladnu sintezu svih elemenata koje posjeduje”¹¹³. Uistinu se radi o zahtjevnoj i odgovornoj zadaći, često mukotrpnjoj¹¹⁴.

Ukoliko bi se donesena (negativna) presuda razlikovala od subjektivne uvjerenosti osobe u ništavost ženidbe, stranka koja se smatra oštećenom ima pravo priziva u zakonitom roku na višu instancu (kan. 1680, § 1). Pastoralno djelovanje suca u slučaju presude kojom nije proglašena ništavost ženidbe, može se ogledati u obrazloženju presude u kojem bi bilo poželjno podsjetiti stranke na poštivanje obveza prema djeci iz braka kao i bivšem ženidbenom drugu, te se mogu navesti korisne smjernice za pastoralno razlučivanje, praćenje i integraciju vjernika koje treba uslijediti.¹¹⁵ Također bi bilo shodno, ovisno o konkretnom slučaju, istaknuti utvrđene

¹¹¹ Usp. Nikola Škalabrin, *Postupci*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Teologija u Đakovu – Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, Đakovo, 2000., 198; Klara Čavar – Mario Mršić, Stjecanje moralne sigurnosti u ženidbenom sudskom postupku, *Obnovljeni život*, 72 (2017.) 1, 79-92.

¹¹² O moralnoj sigurnosti iznimno su važna dva *Nagovora* sucima Rimske rote koja su održali papa Pia XII. (1. listopada 1942.) i papa Ivan Pavao II. (4. veljače 1980.). Usp. Pius PP. XII, *Allocutiones I, Ad Praelatos Auditores Ceterosque Officiales Administros Tribunalis S. Romanae Rotae necnon eiusdem Tribunalis Advocatis et Procuratores*, 1. X. 1942., AAS, 34 (1942.) 11, 338-343; Ioannes Paulus PP. II, *Allocutio Ad Tribunalis Sacrae Romanae Rotae Decanum, Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos, novo Litibus iudicandis ineunte anno: de veritate iustitiae matre*, 4. II. 1980., AAS, 72 (1980.) 2, 172-178.

¹¹³ Nikola Škalabrin, *Postupci*, 199.

¹¹⁴ Usp. Ioannes Paulus PP. II, *Allocutio Ad Tribunalis Sacrae Romanae Rotae Decanum, Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos, novo Litibus iudicandis ineunte anno: de veritate iustitiae matre*, 4. II. 1980., 175.

¹¹⁵ Usp. Manuel Jesús Arroba Conde, *Il Vangelo dell'amore: tra coscienza e norma*, 8.

činjenice tijekom provedenog postupka koje mogu biti od pomoći za pokretanje nekog drugog ženidbenog postupka, npr. postupka rastave uz trajanje ženidbene veza kada postoje zakoniti razlozi i kada je to shodno.¹¹⁶

O prihvaćanju donesene presude od strane stranaka u postupku, bivših ženidbenih drugova, papa Franjo u ovogodišnjem *Nagovoru* sucima Rimske rote pastoralno navodi: „U perspektivi moguće ništavosti potrebno je vjernike navesti na promišljanje o motivima traženja proglašenja ništavnosti ženidbene privole, čime se stvara raspoloživost za prihvaćanje konačne presude i u slučaju da ona ne odgovara vlastitome uvjerenju. Samo na taj način postupci utvrđivanja ništavosti izraz su stvarnoga pastoralnog praćenja vjernika u njihovim bračnim krizama, a to podrazumijeva oslušivanje Duha Svetoga koji govori u konkretnim životnim situacijama ljudi.”¹¹⁷ Može se reći da proizlazi teška zadaća crkvenog suca u sastavljanju presude u kojoj bi trebalo osobama na njima razumljiv način protumačiti pravorijek i navesti na promišljanje o konkretnoj životnoj situaciji. Svakako da bi u pastoral praćenja i razlučivanja bilo nužno ucijepiti prihvaćanje izvršne presude od strane vjernika i „odgoj savjesti”.

ZAKLJUČNE MISLI

Pozitivno pravno uređenje vjerniku ne podjeljuje milost, nego mu pomaže da milost dobije i da sačuva zajedništvo s Bogom i drugim vjernicima. Pozitivna odredba s izričitim određivanjem načela, uloga i ponašanja razvija djelovanje koje je pretežno pedagoško, odgojno, jer ima namjeru ukazati na autentične kršćanske vrijednosti (kao što je nerazrješivost ženidbe), te odrediti i zaštititi djelatni prostor crkvene djelotvornosti pomažući vjerniku da nadvlada individualizam i da se uključi u dinamizam ljubavi.

Poziv upućen svima koji imaju udjela u sudskome pastoralu jest da uska povezanost između područja savjesti i ženidbenih postupaka „zahtijeva izbjegavanje da vršenje pravde bude svedeno na puko birokratsko izvršavanje. Ukoliko bi crkveni sudovi podlegli

¹¹⁶ Kanonist Arroba Conde, imajući u vidu talijanske okolnosti, svraća pozornost na problematiku isključive prakse vjernika u pristupu razvodu braka na građanskom području unatoč postojanju zakonitih razloga za pokretanje posebnog ženidbenog postupka na crkvenim sudovima. Usp. Manuel Jesús Arroba Conde, *Il Vangelo dell'amore: tra coscienza e norma*, 8.

¹¹⁷ Papa Franjo, *Nagovor sudu Rimske rote prigodom otvaranja sudske godine 2022.*

toj napasti, iznevjerili bi kršćansku savjest”¹¹⁸, navodi papa Franjo u *Nagovoru*. Upozorava: „Moramo spriječiti da se savjest vjernika u poteškoćama s obzirom na njihovu ženidbu zatvori hodu milosti. Taj se cilj postiže pastoralnim praćenjem, razlučivanjem savjesti (usp. Ap. pobudnica *Amoris laetitia*, 242) i djelovanjem naših sudova. To se djelo treba vršiti u mudrosti i u traženju istine: samo tako proglašenje ništavosti ženidbe stvara jedno oslobođenje savjesti.”¹¹⁹ Iz navedenoga jasno proizlazi *favor veritatis*, a nikako *favor nullitatis*, kako su tvrdile pojedinačne kritike reforme. Može se zaključiti da se reforma odredaba kanonskog postupka proglašenja ništavosti ženidbe (MIDI i MMI) i pobudnica *Amoris laetitia* međusobno nadopunjuju pastoralno i pravno u susretu sa vjernikom koji je proživio bračni ‘brodolom’.

Bilo da se radi o vjernicima koji ne dvoje o ništavosti prethodne ženidbe ili pak o onima koji nisu uspjeli dokazati ništavost ženidbe na crkvenom sudu uz osobno uvjerenje u njezinu ništavost, vjernike treba uključiti u crkvene zajednice i pomno razlučivati konkretnu životnu situaciju, pri čemu mogu biti od pomoći smjernice pastira mjesne Crkve kao i one biskupskih konferencija. Na pastirima je teška dužnost da u skladu s pobudnicom *Amoris laetitia* i njezinim duhom donesu konkretne upute i smjernice, kao i dužnost poticati razvoj bračnog i obiteljskog pastorala te briga za djelotvoran pastoralni rad i osposobljenost osoba za tako važne i osjetljive zadaće.

IRREGULAR MARITAL SITUATIONS AND VALORIZATION OF CONSCIENCE IN THE LIGHT OF THE APOSTOLIC EXHORTATION *AMORIS LAETITIA*

Summary

The results of the two synods of bishops on the family held in 2014 and 2015 are the proclamation of the reform of the canonical procedure for the declaration of nullity of marriage and the Post-Synodal Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia*. The Post-Synodal Apostolic Exhortation has not brought about a change in moral theology or the doctrine of the indissolubility of marriage, but the emphasis is on a change in the pastoral activity of the Church. Looking at a specific person in his/her life circumstances, today

¹¹⁸ Papa Franjo, Nagovor sudu Rimske rote prigodom otvaranja sudske godine 2018.

¹¹⁹ Papa Franjo, Nagovor sudu Rimske rote prigodom otvaranja sudske godine 2018.

often in so-called irregular marital situations, requires pastoral discernment, and Pope Francis warns that all situations in which an individual believer may find himself/herself should not be equated. Therefore, the first part of the paper explains the importance and meaning of the Post-Synodal Apostolic Exhortation regarding the valorisation of personal conscience and its relation to the law. The fundamental principles of the Post-Synodal Apostolic Exhortation are *acceptance, guiding, discernment* and *inclusion*, and in the light of these principles it is necessary to find solutions for individual situations. Among the first, the Argentine bishops of the pastoral region of Buenos Aires sent the priests a document containing ten basic criteria on the possibility of individual permission, as an exception, to the divorced and civilly remarried to receive the Sacrament of Reconciliation and the Eucharist, and only in cases where certain conditions are met. However, in addition to personal and pastoral discernment, it is also possible to think about judicial discernment, which takes place in the process of declaring the nullity of a marriage, which is discussed in the second part of the paper. Access to the ecclesiastical court is open to all persons, regardless of whether they are already in a new civil marriage or not, and whether they are convinced, or doubt, that their canonically concluded marriage was invalidly concluded. With the reform of the canonical procedure, the emphasis is placed on the pastoral activity of the church courts, on the pre-trial or pastoral investigation and the new evaluation of evidence.

Key words: Pope Francis, *Amoris Laetitia*, irregular marital situations, conscience, moral judgement, canonical judgement, procedure for declaration of nullity of marriage